

ПРЫВІТАННЕ

ЎДЗЕЛЬНІКАМ КАНФЕРЭНЦЫІ АКАДЭМІКА-САКРАТАРА АДДЗЯЛЕННЯ
ГУМАНІТАРНЫХ НАВУК І МАСТАЦТВАЎ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ АКАДЭМІІ НАВУК БЕЛАРУСІ
АЛЯКСАНДРА ПАДЛУЖНАГА

Паважанская ўдзельнікі канферэнцыі! Глыбокапаважанская госьці!

Сонцам рускай паэзіі назваў *A. С. Пушкіна* Мікалай Васільевіч Гоголь. *I ён не памыліўся, можа, нават недаацаніў вялікага рускага паэта, бо хутка той стаў зоркай першай величыні ў сузор'і творцаў сусветнай літаратурны. Незадарма ЮНЕСКО аб'явіла 1999 год годам A. С. Пушкіна, які адзначаеца не толькі ў Расіі, але фактычна ў большасці краін свету.*

Відавочна, такая агульнапрызнаная высокая ацэнка творчасці паэта засноўваецца не толькі на яго непераўзыдзеным літаратурным майстэрстве. Ён застаецца для нас вяршины высокай маральнасці, глыбокага патрыятызму і разам з тым самых ічырых, паважлівых адносін да іншых народаў, вялікіх і малых, і іх нацыянальных культур.

Вельмі цёпла гаварыў вялікі рускі паэт і пра беларускі народ, з якім ён пазнаёміўся, калі вяртаўся з поўдня ў сваё роднае сяло Міхайлаўскае, што знаходзіцца зусім блізка ад мяжы Беларусі. Вядома, што і ў асобных творах знайшли адлюстраванне падзеі, якія адбываліся на нашай тэрыторыі. Дастатковая прыпомніць хачы б “Барыса Гадунова” або “Дуброўскага”.

Што ж такое Пушкін для беларуса? З дауніх часоў мы лічым яго сваім, бо чытаем у арыгінале, захапляемся яго высокай паэзіяй. Многіх яна напініла на ўласную літаратурную творчасць. Вось што пісаў, напрыклад, народны паэт Беларусі Якуб Колас: “Калі б не было Пушкіна з яго “Яўгеніем Анегінам”, “Медным коннікам”, “Вольнасцю” і “Пасланнем у Сібір”, “Капітанскай дачкой” і “Казакамі”, не было б, напэўна, і маіз паэм “Новая зямля”, “Рыбакова хата”, маёй лірыкі і прозы”. Вялікую любоў да пушкінскай паэзіі выказвалі народны паэт Беларусі Янка Купала, Змітрок Бядуля, Паўлюк Трус, Аркадзь Кулішоў і іншыя вядомыя беларускія пісьменнікі. Шмат хто з іх адточваў сваё паэтычнае майстэрства на перакладзе твораў *A. С. Пушкіна*. На сённяшні дзень на беларускай мове маеца большасць твораў вялікага паэта: “Медны коннік” у перакладзе Янкі Купалы, “Палтава” — у перакладзе Якуба Коласа, “Яўгеній Анегін” і “Цыганы” Аркадзя Кулішова, “Барыс Гадуноў” — Пятра Глебкі, “Апавесці Белкіна” — Кузьмы Чорнага. Шмат лірычных вершаў пераклалі Максім Танк і Максім Лужсанін, Пятрусь Броўка і Рыгор Барадулін і шмат іншых.

Павага беларускіх літаратараў да Аляксандра Сяргеевіча ўзыходзіць яничэ да ананімных паэм часу зараджэння новай беларускай літаратуры. Герой “Тараса на Парнасе”, штурхаючыся сярод натоўпу паноў і зброду, што хацелі прабраца на гэту гару, заўважае, — што туды “сам Пушкін, Лермантаў, Жукоўскі і Гоголь шпарка каля нас прайшлі, як павы, на Парнас”. *I народ перад імі расступіўся.*

Ад тых, хто слаба ведае беларускую мову, часта можна пачуць, што Пушкін дрэнна, нават парадыгна гучыць па-беларуску. Але на самай справе гэта зусім не так. Вялікія майстры беларускай паэзіі рабілі настолькі натуральныя пераклады, што многія з іх часта цяжка ўспрымаць як тэксты, а не як арыгінальныя беларускія творы.

У простых беларусаў імя паэта часта ўжываецца як агульнае найменне нейкага вялікага аўтарытэту. У нас, як і ў Расіі, можна пачуць: “*А хто за цябе гэта будзе рабіць — Пушкін?*” “*Хто гэта сказаў?*” — “*Пушкін*” і г. д. Пра Пушкіна існуе шмат легенд, выдумак і анекдотаў. Апошнім часам — не вельмі прэсных, але заўсёды інтэлектуальных. Паэт выступае ў іх як востры на слова, кемлівы чалавек. Няма ніводнага беларуса, які бы не ведаў вялікага рускага паэта і, безумоўна, хоць чаго-небудзь з яго творчасці. Вось што такое вялікі Пушкін для беларусаў. Як ніхто іншы, А. С. Пушкін аказаў вялікі ўплыў не толькі на далейшы лёс рускай літаратуры, але і на іншыя віды мастацтваў (тэатральнае, выяўленчае, музычнае) — практычна на ўсю рускую культуру, жыватворнае ўздзеянне якой на беларускую культуру відавочнае.

Як мовазнаўца не могу не сказаць некалькі слоў пра мову. З Пушкіна началася сучасная руская літаратурная мова — гэту трывіяльную ісціну ведаюць усе. Меней гавораць пра тое, што сваёй творчасцю ён змяніў сацыяльны статус рускай мовы. Да яго становішча рускай мовы ў грамадстве было досыць няўстойлівым. Канкурэнтам выступала французская. Нездарма Аляксандр Сяргеевіч пісаў пра героя свайго рамана, што “он по-французски в совершенстве мог изъясняться и писал...”, а галоўная герайні “по-русски плохо знала, журналов наших не читала, и выражалася с трудом на языке своем родном”. Далей паэт заўважае: “Что делать, повторяю вновь: доныне damska любовь не изъяснялася по-русски, доныне гордый наш язык к почтовой прозе не привык”. Збяднелы дваранін Дуброўскі доўгі час не выклікаў ніякага падазрэння наконт свайго французскага паходжання.

Менавіта Пушкін выклікаў такую цікавасць да рускай мовы, што пасля яго па праву яе сталі называць “вялікай і магутнай”. Як у часы Пушкіна ў Расіі, так і цяпер у нас многія лічаць, што прызнавацца у канані, пісаць пісьмы нязручна на беларускай мове. Вось чаму думкі вялікага рускага паэта асабліва актуальная для нас зараз, калі мы хочам умацаваць пазіцыі роднай мовы ў грамадстве.

“Прекрасный наш язык, под первом писателей неученых и неискусственных, быстро клонится к падению, — пишет поэт в 1836 г. — Слова искашаются. Грамматика колеблется, орфография, сия геральдика языка, изменяется по произволу всех и каждого”. Проблема, дарагія калегі! Эта же проблема и сегодня! Хиба вы не сустракаете зараз рукау, ногау, навукау и нават дзёнау, валіскау, выставау, мінчукоу и напрыкапы дзвохсостага адсотка?

Крыху раней, в 1833 г., Пушкин заявлял: “Грамматика не предписывает законаў мове, але расплюмачвае і сцвярджае яе звычай”. У нас зараз предписання, як трэба карыстацца беларускім словам, хоць адбяўляй, у тым ліку і ў літаратурных часописах. Пишучы нават цэльяя трактаты замест вывучэння моўных “звычаяў”.

Менавіта малочы на ўвазе предпісальная грамматыка, поэт заявляў: “Без грамматической ошибки я русской речи не люблю”. Часта эта успрымаецца так, што ён выступаў за дапушчэнне няправільнасцей у мове. На самой же справе адносіны Пушкина да памылак зусім іншыя, калі прыгадаць адно яго выказванне: “Вось ужо 16 гадоў, як я друкую, і крытыкі заявляюць у маіх вершах 5 грамматичных памылак (і справядліва)... Я заўсёды быў ім ічыра ўдзячны і заўсёды выпраўляў заявленое месца”. Але ён і умела адстотаваў свае пазіцыі. Калі яго напраконуць за тое, што ён ужыў слова “*топ*” замест “*топат*” і “*молвь*” замест “*молва*”, то ён адказаў: “*Молвь*” (речь) слова карэннае, рускае. *Топ* замест *топат* у такой же ступені ўжывальнае, як і *шип* замест *шипение* (выходзіць, і *хлоп* замест *хлопание* зусім не пярэчыць духу рускай мовы). На туую бяду і верш-то зусім не мой, а ўзяты цалкам з рускай казкі: “И вышел он за врата градские, и услышал конский топ и людскую моль” “Баба Карапевіч”.

У нас жа крытыкаў, ды і саміх пісьменнікаў, адвучылі гаварыць пра моўныя хібы. Відаць, апошнім быў Кандрат Крапіва, які этага не баяўся рабіць. Праўда, пасля смерці і яму дасталося ад цяперашніх рэфарматараў. А проблема памылак існуе, нават у народных, агульнапрызнаных пісьменнікаў. Але сучасны крытык хутчэй выдастъ эта за смеласць і на-
ватарства, чым прызнае памылку.

Ці не так, як Пушкин, выступаў і Якуб Колас, калі рыхтаваўся вельмі аўтарытэтнай камісіяй прыжыццёвым збор яго твораў? З некаторымі моўнымі заўвагамі ён з удзячнасцю згаджаўся, але супраць некаторых пярэчыў, гаворачы: “Сваё лыка не аддам”. Тут ён меў на ўвазе двух братоў, якія дзялілі маёмы. Усё ужо было падзелена, але раптам заўважылі непадзелены юмут лыка. Брат, які яго рыхтаваў, якраз і заявіў: “Свайго лыка не аддам”.

У вялікіх людзей і паводзіны падобныя!

Вельмі актуальным для нас з'яўляецца выказванне Пушкина па пытанню судносін літаратурной і гутарковай мовы, бо часта ў такой ситуа-

цыі мы выкарыстоўаем самы апошні аргумент: “Мая маці, сястра, ба-
буля ці яничэ які-небудзь сямейнік так не гаворыць”. Або наадварот: “Маці
казала так”. Вялікі паэт адзначыў наступнае: “Ці можа пісьмовая мова
быць зусім падобная на гутарковую? Не, таксама як і гутарковая мова
ніколі не можа быць зусім падобная на пісьмовую. Не адны займеннікі *сей*
і оній, але і дзеепрыметнікі (причастия) наогул і мноства слоў неабход-
ных звычайна пазбягаюцца ў размове. Мы не гаворым: *карета, скачущая*
по мосту; слуга, метущий комнату, мы гаворым: *которая скачет, ко-*
торый метет і т. д., замяняючы сцісласць у выражэнні дзеепрыметніка
вялым зваротам. З таго яничэ не вынікае, што ў рускай мове дзеепры-
метнік павінен быць зніччаны. Чым багацейшая мова выразамі і зваро-
тамі, тым лепш для ўмелага пісьменніка. Пісьмовая мова ажыўляеца
памінутна выразамі, што нараджаюцца ў размове, але не павінна адмаў-
ляцца і ад набытага вякамі. Пісаць выключна мовай гутарковай, значыць
не ведаць мовы”.

Наша канферэнцыя называеца “Пушкін — беларуская культура —
сучаснасць”. Пра гэта ёсьць што сказаць і ёсьць каго пастухаць. Дазвольце
мне ад імя аргкамітэта, Прэзідымума Нацыянальнай акадэміі навук Бела-
русы, Аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў пажадаць Вам плёну
ў працы.

Некалі Вісарыён Бялінскі зазначыў, што “Пушкін належыць да з’яў,
якія вечна жывуць і развіваюцца, не спыняюцца на тым пункце, на якім
застала іх смерць. Кожная эпоха выказвае пра іх сваё меркаванне, і як бы
правільна яна ні зразумела іх, заўсёды пакіне наступнай за ёй эпосе сказаць
што-небудзь новае і больш праўдзівае, і ні адна ніколі не выкажа ўся-
го”.

Дазвольце паспадзівацца, што наша канферэнцыя выкажы хайць б час-
ціну таго новага, што скажы пра Пушкіна наша эпоха.